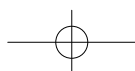

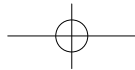
EL «CORREU DEL LES LLETRES» I MIQUEL FERRÀ

Francesc Lladó Rotger

RESUM: Miquel Ferrà i Juan, fou un animador cultural de principi del segle XX que sovint tingué Sóller en el centre de les seves preocupacions culturals. L'any 1911 va ajudar Joan Marquès en la confecció de "De l'agre de la terra" pàgina en català del setmanari "Sóller" en la qual realitzà una campanya nacionalista que va animar una sèrie de joves que constituïren després la "Generació de 1917" que amb l'ajuda de Ferrà fundaren el "Centre Regionalista" i "La Veu de Mallorca". Una vegada desapareguda aquesta revista, Ferrà, impulsà "El Correu de les Lletres" un suplement del setmanari "Sóller" en el qual expressà, juntament amb el grup que dirigia, les seves idees polítiques, religioses i artístiques i la defensa del paisatge mallorquí. La revista va de 1920 a 1922. En aquesta comunicació parlarem de la revista i especialment dels escrits de Ferrà.

Miquel Ferrà i Juan, poeta i bibliotecari, fou un animador cultural de la primera meitat del segle XX que sovint tingué Sóller en el centre de les seves preocupacions nacionalistes i culturals. L'any 1906 fundà i dirigí la revista *Mitjorn*. El 1910 va ajudar Joan Marquès en la confecció de *De l'agre de la terra*, la pàgina en català del setmanari «Sóller» en la qual realitzà, fins el 1914, una campanya en favor de la llengua, el paisatge natural i urbà, la joventut i, a més, hi defensà la idea que Sóller, ciutat industrial i progressista mallorquina, més que Palma, havia de ser el centre del nacionalisme que predicava feia anys. Aquesta campanya, continuada després a «La Última Hora» i més tard a «La Almudaina» va animar una sèrie de joves que, uns anys més tard, foren el nucli de l'anomenada *Generació de 1917*. Aquests joves fundaren, amb l'ajuda de Ferrà, el Centre Regionalista i la revista que el representava: «La Veu de Mallorca». Una vegada desapareguda aquesta revista, Ferrà, una altra vegada des del «Sóller», impulsà el «Correu de les Lletres», un suplement del setmanari, més ambiciós que la secció *De l'agre de la terra*. En aquesta petita revista hi expressà, juntament amb el grup que encapçalava, les seves idees polítiques, religioses, artístiques, nacionalistes, noucentistes i en defensa del paisatge mallorquí tant natural com urbà. Hi defensà, a més, la poesia mallorquina, que creia més entenedora pel públic en general, front a la catalana del Principat més abstracta, cerebral i, per això mateix, més mala d'entendre. A partir de la campanya al «Sóller» Ferrà, que havia utilitzat diversos pseudònims, adopta el més conegut d'*Alanís de la Lluna* que es convertirà posteriorment en *Alanís*. Ferrà, des del 1913, vivia i exercia de bibliotecari a Barcelona a la biblioteca de l'hospital Clínic.

EL «CORREU DE LES LLETRES»

Aquest suplement del «Sóller» va aparèixer el mes d'octubre de 1920 i va durar fins l'abril de 1922. Va tenir una periodicitat irregular, primer quinzenal i després mensual, i en sortiren tretze números. Cada un constava només de quatre pàgines. A l'Enciclopèdia Catalana Guillem Colom el defineix com «Defensor de la ciutat, de l'art i de les lletres, la seva curta durada fou plena de contingut».

Aquesta petita revista, que tenia semblances amb la publicació catalana «La Revista», estava composta, a les primeres planes, per alguns articles en prosa que, a voltes, constituïen la línia editorial. Seguidament hi havia una secció de poemes que podien ser originals o traduccions de poetes estrangers. Hi havia també una secció de traduccions de prosa. Al final, les seccions *Art* i *Vària* es dedicaven a ressenyes i crítiques del món de l'art i de la cultura des del punt de vista del noucentisme. En aquests apartats es posava en solfa l'espanyolisme i el provincianisme mallorquí, així com els atemptats contra el paisatge natural i urbà de l'illa, especialment la tala dels boscs de Lluc, de Miramar i de Campanet i la dessecació del Gorg Blau, contra les quals protestà Ferrà en escrits de la revista sense firma. També s'hi feien comentaris a llibres acabats de sortir.

Aquesta publicació era en català, però també hi havia textos en castellà francès i italià quan convenia. Els textos en castellà a vegades tenien un significat irònic.

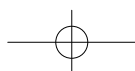
En aquesta comunicació parlarem del naixement i desaparició de la revista i dels escrits de Ferrà o d'aquells que el tenien com a interlocutor. A través d'aquesta anàlisi veurem que els problemes de Mallorca, fa quasi cent anys, eren molt semblants als actuals pel que fa al nacionalisme, la destrucció del paisatge, l'espanyolisme i el provincianisme i també pel mal gust dels polítics a l'hora de fer reformes a la ciutat.

EL NAIXEMENT DE LA REVISTA

Una primera referència al «Correu de les Lletres», encara que de manera molt imprecisa, apareix, el 1919, al darrer número de «La Veu de Mallorca» on es manifestava la intenció d'editar, en el futur, dues revistes separant la política de la literatura. Deien: «La idea que tenim en projecte, per millor servir la nostra patriòtica causa, és lo que en podríem dir desglosar la política de la literatura. Crear un nou setmanari de combat i secundar els elements literaris perquè publiquin una revista especialitzada que vengui a esser dins el camp de la literatura catalana el portaveu de l'Escola Mallorquina». ¹ Un any i mig després apareix el «Correu de les Lletres» que, amb la intenció de ser literària, no pot evitar una definició política ideològica i estètica. Per altra part, és el portaveu i un clar exponent de l'Escola Mallorquina.

Poc després de desaparèixer «La Veu de Mallorca», l'estiu de 1919, Ferrà ja demana un article per la futura revista al seu amic i impulsor de la

1 «La Veu de Mallorca», març de 1919.

revista anterior, Joan Estelrich, i li expressa els seus projectes de com havia de ser: «Podrieu escriure'm una nota brevíssima estil "glosari" (perdonau!) quelcom d'agut i de clar sobre qualsevol tema oportú a Mallorca? [...] Vull veure de fer una fulla nostra, en combinació amb el "Sóller", que sia una llevor per altres coses. [...] No es tracta d'un segon Agre de la terra, sinó de quelcom més transcendent i correcte, i de més difusió».²

Com podem veure, la revista té pretensions de ser alguna cosa més que un suplement del «Sóller». Intenta tenir una difusió que la faci arribar a tots els literats i nacionalistes mallorquins i també al Principat. Allà, Ferrà era, en aquells moments, un clar defensor de l'Escola Mallorquina enfront de la poesia noucentista de Josep M^a. López-Picó i Carles Riba especialment, que havia complicat les seves formes i despertava unes certes reticències en Ferrà, compartides per Joan Alcover.³ De fet, la revista serà, com veurem, el focus d'alguns debats que transcendiran l'illa i que seran seguits per revistes o diaris del Principat.

A finals de 1919 Ferrà demana l'opinió sobre la futura revista a Joan Alcover el qual, el desembre d'aquest any, li explica com pensa que ha de ser. Diu a Ferrà: «Quan vengui per Nadal parlarem [...] del projecte de Revista. Jo ajudaré en lo que pugue. Em sembla que abans d'empendre la publicació convé assegurar dues coses, primera, el nombre i la constància de redactors i col·laboradors, segona un esperit i una tendència, de manera que la revista representi el criteri de la redacció, sobre tot en lo que afecta al moviment literari de Catalunya. Fer un album mes, anc que fos d'original acceptable, no tendria objecte. Cal un matç i una orientació».⁴ Les intencions d'Alcover respecte a l'afirmació de l'Escola Mallorquina són ben clares.

Ferrà també en parla a Maria Antònia Salvà en una carta que ens posa clar que la revista és obra principalment de Miquel Ferrà: «Esper que voldràs ésser col·laboradora en una obra meua modestíssima, —una fulla literària que sortirà a Sóller—. Hi serem tots. T'agrairia coralment que enviassis algunes poesies —les que tu vulguis— (millor si fossin de diferent mida), a D. Joan Marquès, del Sóller, pel nostre Correu de les Lletres (adverti-le-hi)».⁵

Ferrà dirigeix la revista, que compta amb diversos col·laboradors, entre ells Joan Pons, que viu a Palma i després a Tarragona, i Guillem Colom que és de Sóller i deu fer d'enllaç físic entre Ferrà, que viu a Barcelona, i Joan Marquès. Tanmateix, a Ferrà li deu ser difícil trobar originals perquè en la mateixa carta li diu a Maria Antònia que «li haurien d'arribar dins la primera quinzena d'aquest més (dins aquesta setmana), perquè potser en venguin [sic] pel primer n^o, pel qual mancava original».⁶

Maria Antònia no dubtà a complaure'l però no arribà a temps per al primer número. L'agraïment de Ferrà evidencia el problema de manca

2 Carta de Miquel Ferrà a Joan Estelrich, Barcelona, 29-VII-19.

3 És molt significatiu, en aquest sentit, l'article de Ferrà titulat *La nostra fe literària*, de febrer de 1921, que comentaren més endavant.

4 Carta de Joan Alcover a Miquel Ferrà, 11-XII-19.

5 Carta de Miquel Ferrà a Maria Antònia Salvà, Barcelona, 4-IX-20.

6 Carta de Miquel Ferrà a Maria Antònia Salvà, Barcelona, 4-IX-20.

d'original abans esmentat: «Gràcies per les poesies que enviaves a Sóller i que sortiran més endavant, a fi de no repetir a cada nº els mateixos noms. Al primer, no hi arribaren a temps. Són esquisides, ja t'ho vaig dir». ⁷ Això no obstant, aquest primer número inclou versos de la poetessa perquè Ferrà s'atreveix a: «publicar-te'n uns que'n tenia». ⁸

Ferrà duia des de Barcelona el pes de la revista. Endevinam la seva ploma en algunes de les seccions de la revista, sense signar, devia redactar la secció *Art* i sabem concretament que n'escrigué els articles *Miramar devastat*⁹ i *La desfiguració de Lluch* perquè ho comenta a Joan Alcover, que li ha demanat informació sobre el particular. ¹⁰

Ferrà aconsegueix que participin al «Correu de les Lletres» molts de literats i assagistes importants del moment. Hi publiquen articles Alanís (el mateix Miquel Ferrà), Josep Francesc Ráfols, Joan Estelrich, Ernest Martínez Ferrando, Carles Cardó, i Gabriel Alomar i versos i traduccions Maria Antònia Salvà, Josep Carner, Joan Alcover, Miquel Costa, Llorenç Riber, Joan Ramis d'Ayreflor, Bartomeu i Miquel Forteza, Guillem Colom, Bartomeu Ferrà i Juan, Cristòfol Magraner, Joan Pons i altres menys coneguts. La correspondència de Ferrà amb els amics en cerca d'original és freqüent. A tall d'exemple, parlant dels *Proverbis* demana a Joan Alcover si «ens permetrà que en publiquem una petita tria damunt el Correu de les Lletres? Tenim ja compost el primer nº d'aquesta fulleta, suplement del Sóller, de la qual intentarem fer una cosa petita, però viva». ¹¹ Alcover li contesta afirmativament. ¹²

LA DESAPARICIÓ DEL CORREU

El «Correu de les Lletres» es publica fins el 13 d'abril de 1922. En surten tretze números. Desapareix, probablement, a causa de la manca de personal que en prengui cura i de la seva poca constància. Ferrà en deu parlar en diverses ocasions amb Guillem Colom i, finalment, ho fa en una carta de to pessimista. La transcriurem perquè, a més de donar-nos idea de les causes de la desaparició de la revista, ens il·lustrarà sobre altres qüestions com l'opinió de Ferrà sobre la minoria catalanista mallorquina i el paper del mateix Ferrà tant en la confecció del «Correu de les Lletres» com de l'«Almanac de les Lletres», també a punt de desaparèixer. Vegem el contingut de la carta:

«T'escric al vol. Jo som pessimista per un altre cantó. He cregut sempre en l'eficàcia relativa però real d'una intervenció seguida i coordinada per part de la nostra minoria. Però aquesta és anàrquica, incapaç d'un treball modest i constant, incapaç d'ordre, incapaç d'administració, voilà. Per això és mort o està enrocant el Correu de les Lletres petita llevar viva que hauria pogut amb

7 Carta de Miquel Ferrà a Maria Antònia Salvà, Barcelona, 13-XI-20.

8 Carta de Miquel Ferrà a Maria Antònia Salvà, Barcelona, 7-X-20.

9 Es troba al nº 13 del «Correu de les Lletres» a la secció *Vària*. Diu que és seu a l'article *Un altre aspecte* que publicà al «Sóller» el 23 de juliol de 1927.

10 Carta de Miquel Ferrà a Joan Alcover, Barcelona, 27-IX-20.

11 Carta de Miquel Ferrà a Joan Alcover, Barcelona, 21-IX-20.

12 Carta de Joan Alcover a Miquel Ferrà, Palma, 24-XI-20.

el temps desarrotllar-se, i per això tardam un any a saldar uns comptes tan simples com els de l'Almanac de l'any passat, (i ho dic jo que en tenc part de culpa. Vos enviaré la liquidació de Barcelona).

Ben pensat que facem el d'enguany per prim i modest que sia. Me cuidaré de replegar lo que pugui d'original català. Vet aquí lo primer que he pogut haver, procuraré cloure aquest mes les admissions. [...]

Tenia plans per aquest Nadal. Però em sembla, diga-hu an En M. Marquès, que l'organització de l'agitació, l'hauré de deixar per més endavant, supeditant-la sempre a la publicació dels dos n^o atrassats d'enguany del Correu de les Lletres». ¹³

Hi ha dos elements més que ens poden donar compte de la desaparició de la revista que són el fet que el mes d'octubre de 1921 aparagués «El Día», dirigit per l'amic de Ferrà Joan Estelrich i, en segon lloc, que el mateix 1921, Joan Pons fos destinat a Tarragona, amb la qual cosa se n'anava de Mallorca un dels membres actius del «Correu de les Lletres». L'aparició d'«El Día» donava a Ferrà una millor tribuna per publicar les seves idees i allà va escriure en els anys posteriors. Anteriorment a l'aparició del Correu, havia tengut divergències amb el director de «La Almudaina» que trobava els seus escrits massa radicals i havia deixat d'escriure amb assiduitat en aquest diari. Quan va aparèixer «El Día» ja no fou imprescindible el «Correu de les Lletres» per exposar les seves idees.

L'octubre de 1925, tres anys després de la seva desaparició, Ferrà i d'altres intenten ressuscitar la revista. A través d'una carta en què en parla a Joan Marquès podem intuir com havia funcionat la publicació anteriorment:

«Voldria ajudar-lo eficaçment en la publicació De l'agre,¹⁴ com se mereix el seu benemèrit esforç, que mai li serà bastant pagat, en aquest temps de sec, pels amics de la nostra llengua. Digui: no podríem ressuscitar el Correu de les Lletres? Vosté tendria el 15, enviat per En Joan Pons i per mí, tot l'original del n^o que sortiria a fi de més, i nosaltres li respondriem de la despesa que ocasionàs el tiratge apart. Si vol, farem un n^o dins el desembre, per completar la dotzena, i pel gener continuarem la sèrie, amb idèntic aspecte tipogràfic. Res de tipus nous. Me contesti an això, que m'interessa vivament la seva resposta. Les proves les corre-girien vostés, o amb En Guillem Colom. Nosaltres ens limitariem a triar escrupolosament l'original». ¹⁵

La resposta de Joan Marquès deu ser negativa ja que, en una carta sense indicació d'any, però que suposam del mateix, Ferrà li comunica que desitjaria fer un tiratge de 500 exemplars de la seva conferència *L'ideal mallorquí* en forma de número de «Correu de les Lletres» i, com que faltaria una mica d'original, els ho enviarà «per rebllir». Li demana si pot estar el 15 de desembre i quin seria el cost aproximat. ¹⁶ De moment, no hem constatat que

¹³ Carta de Miquel Ferrà a Guillem Colom, Barcelona, 22-XI-22.

¹⁴ Recordem que *De l'agre de la terra* era una secció en català del setmanari «Sóller» que s'editava des de l'any 1910 i a la qual Ferrà havia col·laborat.

¹⁵ Carta de Miquel Ferrà a Joan Marquès, Barcelona, 28-X-25.

¹⁶ Carta de Miquel Ferrà a «l'amic Marquès», Barcelona, 21-IV-25. Només du la indicació «21 de nov». L'any no apareix a la carta però el deduïm del seu cotingut.

s'editàs aquest o qualsevol altre número del «Correu de les Lletres», encara que la dificultat de localitzar una col·lecció completa d'aquesta publicació no permet descartar, ni d'un bon tros, aquesta possibilitat.

La desaparició, el mes de desembre del mateix 1925, del «Quadern mensual» de l'Associació per la Cultura de Mallorca podria estar relacionada amb aquest intent de resurrecció. Per altra part, en aquesta carta es veu la tasca de corrector de les proves que devia fer Guillem Colom o el mateix Joan Marquès perquè no hi havia temps d'enviar-les a Barcelona.

PLANTEJAMENT IDEOLÒGIC DE LA REVISTA

En primer lloc, podem dir que «El Correu de les Lletres» torna a ser la publicació que Ferrà creu, des del 1912, que s'ha de fer a Mallorca: una revista que li serveixi per exposar les seves idees nacionalistes, religioses, polítiques, pedagògiques, estètiques —especialment les literàries— i fins i tot morals, i, per altra part, li permeti protestar contra tot allò que durant aquests quinze anys ha considerat rebutjable.

El primer número de la revista s'inicia, ben significativament, amb un escrit d'Alanís que es titula *Oració*. Es tracta, de fet, d'una pregària en què Ferrà manifesta a Déu que «els temps són lletjos, de lletja descomposició», que tot allò que estimen se'n va per avall i que els afligeix el «materialisme sense pudor» i el filisteisme. Es veuen atacats —continua Ferrà— pel desengany i la desconfiança tant en les seves forces com en «la virtut estelar de les idees» i això fa que la seva fe es debiliti. Com que sense fe —diu— no poden viure, dóna com a solució la introspecció, l'oració, fer-se forts dins la torre abans de sortir a combatre, ser «bon llevat dins la pasta corrompuda» i després «sense crits i sense rencor als homes, llençar al Drac la fletxa acerada, i tornar carregar l'arc sense impaciències, si rebota en les escates», per, finalment, a la nit —suposam que és una metàfora de la mort— somniar plegats els seus somnis de cara a Déu.

L'escrit estableix amb claretat els fonaments religiosos tant de la revista com de Ferrà. La religió, per a ell, és a la base de tot, i tot agafa sentit a partir d'uns principis religiosos que, per altra part, intenten ser autèntics, purs, ideals, íntims i personals. La situació del desànim pel materialisme regnant podria ser traslladada perfectament a avui en dia.

Al número 2, un altre escrit d'Alanís, *El nostre partit*,¹⁷ representa la definició política i ve a ser una continuació de l'escrit *Venga un nou règim* que havia publicat a «La Veu de Mallorca» uns anys abans. Ferrà hi ratifica la seva postura contra el règim espanyol, a la qual l'obliga la seva consciència de ciutadà lliure, en el moment en què —exposa— «totes les forces, retrògrades, ancestralment opressores, d'un país qui no és el nostre», referint-se a l'Estat espanyol, s'alien «contra la voluntat civil d'un poble germà», fent referència a Catalunya. Argumenta que en la situació actual «els morts enterren els seus morts, dins el camp polític, i és dins el camp

¹⁷ «Correu de les Lletres», núm. 2, 6-XI-20.

social» que ells s'han de definir, ja que la neutralitat és «indigna i impossible».

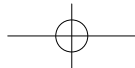
Ferrà va matisant la seva postura política. El seu distanciament del «monarquisme» no prové d'un «doctrinarisme anti-reialista» —venera el Rei En Jaume—, sinó de la constatació que amb la monarquia espanyola les seves aspiracions federals i de llibertat popular són irrealitzables. Per un altre costat, s'allunya curiosament del conservadorisme social, no —segons que diu— per esperit de revolta sinó perquè no veu representats «entre els seus interessos un sol dels nostres principis». Seguidament defineix els seus principis: «Nosaltres defensam una cultura, una espiritualidad tradicional i cristiana, oberta a tota renovació de fórmules», per la qual cosa tindrà el seu vot el «qui millor serveixi aquesta espiritualitat i millor en garanteixi la subsistència».

Després es refereix a la Justícia dient que aquesta «hi va compresa», però ell no identifica la Justícia eterna «amb la llei romana que regula a cà els notaris les transmissions de la propietat» ni tampoc «amb un repartiment igualatari dels bens per mantenir el cos...». Exposa que votaria per «l'antic règim social lliberalisat, i equilibrat pel socialisme, donant a tothom, no el dret sinó els medis de viure amb dignitat i plaçar-se en el seu lloc», però de l'antic règim només en queden uns restes que es disolen, «una aristocràcia esbravada i una burgesia decaiguda s'arreconen sense honor, quan no es prosternen, davant l'arrivisme més insolent i la plutocràcia més burdament improvisada i de baixa qualitat que ha conegut l'història, i que, encomanant a totes les classes socials el propi sentit materialista de la vida, redueix el procés del món a una lluita indigna d'homes entre el Diner i la Necessitat. Francament, en aquesta lluita, no serem nosaltres, escriptors i artistes, qui serveixi la causa del Diner disfregat d'esperit d'ordre».

Aquesta postura —matisa Ferrà— no representa tampoc vendre's a l'anarquia ni veure el combat des d'una torre d'ivori, «sinó vigilar davant la porta del santuari qui guarda els tresors de l'esperit. Herència de la societat futura, potser a través d'una nova era bàrbara, cal defensarla del sabotatge de les turbes, tant com de la profanació grollera dels qui avui comanden usurpant el lloc al patriciat».

En aquest segon text programàtic de la revista, Ferrà intenta assumir una postura realista però el seu idealisme innat li ho impedeix. En resulta una fórmula mala de concretar i que difícilment podrà reclutar adhesions i permetre una actuació social o política. Per altra part, encara sobreviuen idees com la del patriciat que són d'una etapa anterior de Ferrà influïda per Eugeni D'Ors. En síntesi, cal valorar l'intent de definició política i social però no té —consideram— una solidesa que el faci viable. Amb la intensificació de la seva actuació cultural, Ferrà intenta reparar, d'alguna manera, la incapacitat d'idear un projecte polític que pugui incidir en el món real. Però tampoc pretén això, el seu ideal no és el polític sinó el social, l'art i la cultura.

Malgrat tot, en un afany de compromís, al nº 13, a l'article *El retorn dels nostres soldats*, la revista es posiciona clarament en contra de la guerra d'Àfrica.

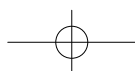
DEFENSA DE L'ART NOUCENTISTA MALLORQUÍ

Ferrà també intenta, en altres articles, definir la seva postura i les seves preferències pel que fa a art i en concret la pintura, així a l'article *Pintors de Mallorca. Bernareggi*¹⁸ explica l'opinió sobre el pintor, amic de Ferrà, amb el qual havia duit a terme, l'any 1912, a Sóller, la defensa del passeig Ramon Llull, un passeig, devora el Torrent Major, d'estil noucentista que planificà Bernareggi i defensà Ferrà a les planes del «Sóller». A aquest article singularitza Bernareggi entre els altres pintors sudamericans venguts a l'illa, els altres—diu— hi sojornen Bernareggi hi ha arrelat. Comenta que el pintor encarna «l'amor intel·ligent a la terra mallorquina, l'assimilació perfecta del seu geni familiar» i el contraposa a altres que han adoptat «aquella facilitat *senza virtude perchè senza sforzo* qui ha relegat tantes obres a la condició d'efímeres». Exalta per sobre de totes les seves virtuts pictòriques la seva honradesa. Ferrà diu que ell, que ha organitzat la resistència de la minoria espiritual mallorquina a «l'ona de mal gust qui amenaça colgar l'illa de les pitjors desferres d'un ja anacrònic *modernisme*, no ha trobat en ningú una col·laboració tan espontània i apassionada com en l'exquisit pintor argentí.» Seguidament manifesta la solidaritat de Bernareggi amb totes les lluites de Ferrà en favor de la terra i el seu paisatge: «Ell ha sofert com d'una punyalada de cada arbre tallat, de cada casal antic desfigurat pel propietari, de cada injúria al paisatge i a la tradició artística popular, inflingides per una plaga de *parvenus*, qui damunt la mateixa casa de l'artista, en el deliciós poblet de Biniraix, i a l'eixida de camí que hi mena des de Sóller, han anat a posar l'inri de llur mal gust ostentós amb dues construccions qui són les més infames que taquen la vall dels tarongers». Bernareggi «s'es obstinat braument en una lluita personal, solitària i encoratjadora, per conservar a Sóller la bellesa amenaçada del seu caràcter, salvant-la d'una americanisació banal qui posa en perill l'ànima mateixa de la terra». No volem saber que diria Ferrà si ves el que es fa actualment a la vall de Sóller, especialment a Sa Mola.

Es veu clarament que Bernareggi es troba dins la línia noucentista de la pintura que en aquells moments Ferrà intentava defensar contra el modernisme i el colorisme estrident de la d'Anglada Camarassa que triomfava aleshores a Mallorca. En aquest mateix sentit, al nº 9, a la secció *Art*, hi ha l'article *Segona exposició regional*, que podria ser escrit per Ferrà o també per Joan Pons, en el qual critica «la tendenciosa directriu de la interpretació del nostre paisatge cap a un americanisme d'artifici, perillós com a escola, que abusa de la quitaessenciada pulcritud assolida en el taller, sacrificant la sinceritat de la emoció a benefici d'una fredor aristocràtica i solemne però *fredor* sempre.» Per altra part elogia la concessió del primer premi al solletric Cristòfol Pizà al qual diu que sempre han considerat «un dels nostres» i es fan solidaris del fet que el premi representi un homenatge al pintor.

En un altre article *L'ombra de'n Ribas*, al nº 3, elogia el pintor i comenta que tal volta «els nostres impressionistes de quarta ma hi aprendrien un poc

18 «Correu de les Lletres», núm. 1, 2-X-20.

d'*arquitectura* i d'harmonia i suavitat cromàtica, i fins de velar la llum, qualche vegada, aquesta famosa llum tan celebrada i tan ofensiva a estones...»

A l'article *Exposició Pilar Sureda a Barcelona*, que podria ser de Ferrà que hi residia i va escriure un article a «El Día» sobre el mateix tema, l'autor es mostra d'acord amb l'opinió de Xenius que admira la racionalitat de les muntanyes més que l'embruix de les oliveres i amb la de Gabriel Alomar que es fixa en la diafanitat i en la natural emanació de la llum dels seus paisatges. Però Ferrà dissenteix de l'opinió més romàntica i aparatosa de Llorenç Riber al qual li agraden els troncs de les oliveres de Pilar Sureda.

Finalment el correu reproduïx, al nº 10, un article de Ferrà a la revista «Penedès» que parla del seu amic Josep F. Ràfols del qual elogia el seu «art seriós, minuciosament límpid» i la «llum clara, contorns precisos i simplicitat harmònica» que té per pertànyer a l'Escola de Vilanova. Elogia finalment la seva honradesa, la seva sinceritat, el seu classicisme i la seva ètica.

A més de la pintura la revista també defensa a *Una escultura* la noucentista de Joaquim Sunyer o Enric Casanovas que havia esculpit algunes pàgines mallorquines, que segons ell no eren «airoses», i seguien l'estil sobri que li agradava a Ferrà. Això ho podem veure al nº 1 on també critica les portades de la revista «Espanya» per la seva estridència de colors.

Amb aquests articles podem veure perfectament els elements que caracteritzaven la concepció noucentista de la pintura i l'escultura de Ferrà i també de la revista: La sobrietat, la claretat, l'harmonia, la simplicitat, la suavitat cromàtica i la sinceritat de l'emoció.

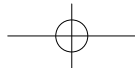
DEFENSA DEL PAISATGE NATURAL I URBÀ

Pel contingut de les seccions d'Art i Vària pensam que una majoria d'escrits eren de Ferrà però també podrien ser de Joan Pons o de Guillem Colom o d'altres. Tan se val, tots estan en la línia que havia escrit Ferrà durant aquests anys i ell era clarament el mestre i mentor dels altres dos un poc més joves que ell. En endavant parlarem d'alguns d'aquests articles suposant que eren escrits per Ferrà.

Parlarem ara de la defensa del paisatge natural i urbà que fa des de les pàgines del «Correu de les Lletres». Miquel Ferrà manté la seva protesta d'anys contra la devastació del paisatge de Mallorca. Aixeca el seu clam contra la tala dels boscs de Miramar i dels de la finca de Gaballí de Campanet. Insisteix, per altra banda, en l'assumpte de la dessecació del gorg Blau, que el preocupa des del 1904 i contra el qual havia alçat la veu en diversos moments de la seva vida i en diversos diaris i revistes mallorquines i algun de català.

Al nº 2, en una nota titulada *El gorg Blau espanyat i brut*,¹⁹ publicada a l'apartat *Art*, explica que han aconseguit que membres influents del Foment del Turisme hagin acollit la idea de conservar l'indret amb simpatia i exposa que s'hauria d'intentar d'harmonitzar els interessos utilitaris de la fàbrica

19 «Correu de les Lletres», núm. 2, 6-XI-20.

d'electricitat amb els de les persones que els tenen més espirituals, ja que l'indret constitueix una de les típiques excursions mallorquines.

A *Miramar devastat*,²⁰ dins l'apartat *Vària*, ens posa al corrent de l'estat de la qüestió: «Davant la bàrbara destrucció del bosc de Miramar, obra de gents a qui l'herència de l'Arxiduc ha caigut com una loteria, i que en disposen sense respecte ni a Mallorca ni a l'egregi fundador qui els ho va llogar, i que amb tant distint esperit ho conservava, s'està revoltant l'opinió de tota l'illa». Com a resposta —explica— hi ha hagut una campanya a la premsa mallorquina i el Foment del Turisme ha començat finalment les gestions perquè es declari Parc Nacional. Ferrà precisa que entre els hereus cal felicitar Antoni Ribas per la seva cura en la part que li ha correspost.

Cal comentar també l'article *La superfosfatació de Porto-pi*, al nº 11. Aquest escrit parla de la protesta que feren els burgesos d'El Terreno per la fabrica que havia instal·lat allà Joan March. Diu que són neutrals, però que un port industrial i una fàbrica tenen, per a ells, més bellesa que els xalets modernistes d'aquest burgesos, ideats precisament pel Sr. Bennàsar. La revista defensa, en tot cas, el dret dels habitants a prendre la fresca però creu que aquesta fàbrica, contra la qual no han protestat els residents fins que ha estat feta, serveix de lliçó a tots aquells que, per covardia, no s'han preocupat de la profanació del Gorg Blau o de la devastació dels boscs de Miramar i els de Gaballí.

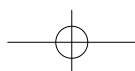
Una altra de les crítiques de la revista, tant en sentit positiu com en sentit negatiu, és a diverses reformes fetes per l'Ajuntament de Palma a la ciutat. I així alaba, al nº 4, les noves escales que van del carrer Conquistador a la Seu, però critica en sentit negatiu, aquí mateix, la manca de proporció i d'espais lliures de les reformes que es fan al Born. I, al nº 2, critica els kioscos que s'han instal·lat als jardins de La Glorieta.

El seu ideal és ben clar i es veu reflectit en les paraules de l'amic de Ferrà Guillem Forteza que són reproduïdes al nº 2 amb el títol *L'ideal d'un arquitecte* diu: «Omplir Mallorca de calç i de columnes dòriques». I comenta l'articulista: «No es pot expressar amb menys paraules la necessitat d'una reacció cap a la senzillesa i al classicisme arquitectònic». També fa referència a dues conferències de Guillem Forteza l'article *La reforma de ciutat* a l'apartat *Art* del nº 5. Aquí s'adhereix a les idees de Forteza, després de lamentar tot el mal que ja està fet, i diu que són les seves de sempre sobre «el respecte a la tradició artística, i sobre l'imperi del sentit comú i del bon gust més elemental».

CRITICA A L'ESpanyOLISME I AL PROVINCIANISME MALLORQUÍ

En els moments en que es publicava el Correu de les Lletres a Mallorca hi havia, com sempre, abundants mostres de provincianisme i espanyolisme que eren criticades a les seccions que hem esmentat. «*El himno del regimiento*», al nº 2, planteja la crítica en sentit irònic. La ironia era una de les grans armes dialèctiques de Ferrà com a bon noucentista. Després de

20 «Correu de les Lletres», núm. 13, gener-abril, 1922.

copiar un fragment de l'himne, en castellà naturalment, comenta: «Aquest himne, compost per un lloretjat poeta qui sap que duu entre mans, és tot ell de primera. Però no li veurà tot el mèrit ni li apreciarà tot el sabor aquell que no se'l sàpiga imaginar en boca d'un quinto de Sineu o de Montuïri. Provau-ho.»

L'article titulat *Carnestoltes foraster a Alcudia*, al nº 8, és una crítica al Rector de la parròquia d'Alcudia, feta amb «pena i amb vergonya» perquè el «Centro Recreativo Alcudiense» ha organitzat «una novellada con becerros» per sufragar les obres del Santuari de la Victòria. Inclou la «gacetilla» de «La Almudaina» que la comenta i diu que podria ser escrita a Cuenca. Just davall d'aquesta crítica i amb el títol de *Circular episcopal* hi ha la del bisbe de Barcelona que prohibeix a les associacions catòliques de beneficència sufragar despeses amb toros i altres espectacles per l'estil.

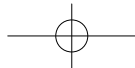
Un altre, al nº 9, titulat *Fires, festes, etc.* critica les de Palma amb aquestes paraules: «La ciutat ha anat en revolt, sense sebre perquè, tota la setmana, i en la remoció general ha sortit a rotlo, com no podia manco d'esser, tot el plebeisme provincià i la ciutadania migrada que's disfressa amb la màscara d'un europeisme barroer i vulgaríssim. El Born i la Rambla han perdut la mica de gràcia que'ls quedava [...]»

La postura de la revista a favor del nacionalisme es veu reflectida en distintes ocasions, una d'elles és l'article que el nº 10 dedica a la *Juventut mallorquinista* de Sóller i, després d'alabar aquest grup, transcriu les adhesions que reberen amb motiu de la inauguració del grup.

PREOCUPACIÓ PEDAGOGICA

Des de feia anys Ferrà estava preocupat per l'educació dels infants mallorquins i s'havia interessat pel sistema de dansa rítmica de Jacques Dalcroze i pel mètode pedagògic Montessori. Ara al «Correu de les lletres» hi trobam també aquesta preocupació pedagògica. A l'article *Literatura per escoles* després d'elogiar la labor d'amics seus en la tasca de mallorquinització pedagògica, fa una crítica a la revista infantil «Juvenilia» apareguda a Sineu. En crítica la infantilització de l'esperit i del llenguatge d'aquestes revistes per tal de fer-lo més assequible als infants. No hi està d'acord i afirma que no s'ha d'oblidar que als infants els agraden les coses dels adults. A continuació diu que la única literatura per a infants que s'ha fet a Mallorca són les rondaies mallorquines i en propugna una tria i que se'n facin petites edicions. Després comenta que els autors d'obres infantils haurien d'adoptar un «aire més viril i més científic». Finalment qualifica d'ignominia la presentació tipogràfica d'aquestes edicions i recorda a aquests amics que no fa gaire que es deien noucentistes.

A un altre article, al nº 10, titulat «*Converses*» al museu pedagògic felicita el seu amic Joan Capó per aquestes xerrades, dedicades als mestres, després de retornar d'un viatge a França Bèlgica i Suïssa. Seguidament fa vots perquè es realitzi el «seu programa escolar inspirat en un sentit d'amor a lo nostre i de real perfeccionament humà i estètic». Acaba amb un comentari que ha fet el diari «El Día» i comenta que, finalment, poden llegir a la premsa diària un llenguatge que entenen.

EXALTACIÓ DE LES ARRELS SEMÍTIQUES MALLORQUINES

El mateix número 10 du, a la primera pàgina, l'escrit de Ferrà *La infusió semita* seguit de la traducció d'un autor hebreu contemporani. Aquest article és curiós perquè Ferrà hi planteja una reflexió sobre les arrels semites de mallorquins i catalans. En primer lloc planteja la teoria, defensada uns anys després per Miquel Forteza i anteriorment —segons diu— per Gabriel Alomar, que l'herència semítica per la via genètica (de sang diu ell) no és només una característica dels descendents dels jueus, sinó de tots el mallorquins. Això passa també amb l'herència mora. Ferrà planteja que aquest llegat ha de ser depurat dels seus defectes i per depurar-lo, ennoblir-lo i dignificar-lo és imprescindible prendre consciència de que és una part de la nostra identitat i cal, abans de tot, afirmar-lo. Justifica el fer-ho perquè la revista, «esforç d'una minoria àvida de consciència en cerca de fórmules del propi pensament, aspira a projectar en un pla ideal, elevat per damunt les petiteses de la realitat totes les qüestions vitals que afecten a l'ànima mallorquina».

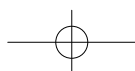
DEFENSA DE L'ESTÈTICA DE L'ESCOLA MALLORQUINA.

Al número 4 hi apareix, signat per Alanís, *La nostra fe literaria*,²¹ un manifest en defensa del classicisme literari en què Ferrà comença per declarar que posa en «el frontispici» del seu temple quatre noms de literats: Marià Aguiló, Josep Lluís Pons i Gallarza, Miquel Costa i Joan Alcover, els quals signifiquen «fidelitat a la tradició i joventut de ideals, catalanitat i efusió humana, hel·lenisme nadiu i cultura clàssica, forma depurada i naturalitat patrícia». Invoca aquests lemes contra «l'àrid conceptisme i contra l'arribisme pueril i bàrbar qui tara a redols les lletres catalanes», en una clara actitud mallorquina de rebuig a les innovacions del noucentisme i altres corrents moderns catalans. De la poesia catalana, crítica els qui fugint d'aquests mestres han caigut en «afectació retòrica, en absència d'emoció vital, evaporada a través de mil complicacions cerebrals abstruses, en obscuretat fatigosa de llenguatge, qui no és mai poètica boira, sinó prosa verbal abstracta i embullada, en gramaticalisme envarat i pseudo clàssic qui sembla votar un culte a la paraula morta». Així —continua dient— «s'ha vengut a eixugar i omplir de còdols la font mateixa d'aquella poesia qui dictà en Maragall ses inspiracions fresquíssimes i excelses».

En un altre paràgraf, l'objectiu de les seves crítiques és el futurisme: «I damunt aquest codolar ve ara a descarrilar el tranvia sense molles del futurisme artístic, els representants del qual, mancats, no ja de la cultura més elemental, sinó de primeres lletres, són admesos a diàleg per una crítica desmesurada en l'administració de l'elogi i en el discerniment de títols de mestre».

Seguidament afirma que la nova generació s'ha cansat, arreu del món, de les noves fórmules i que ell comparteix aquest cansament i el desig de renovació universal, però per fidelitat al propi geni i no per seguir la moda,

21 «Correu de les Lletres», núm. 4, 12-II-21.

menyspreant qualsevol «noble cristallisació ja consagrada». I segueix: «El compartim aquest daler, però en la mesura i en el sol sentit que pot comparir-lo una joventut conscient del seu equilibri, i que en nom de la tradició de què és hereva, del propi ritme interior i de la naturalesa diàfana i harmònica d'on beu l'inspiració directa, té d'afirmar damunt la ruïna de les fórmules agotades la subsistència de les serenes normes immutables». El manifest acaba amb aquestes paraules: «La novetat estrident, les tentatives mal reeixides, els Walpurgis literaris, no ens interessen. Creim que l'art ha d'esser un filtre. No aspiram al frisson nouveau per dia i a ultrança. Aspiram només a expressar amb simplicitat i bellament les coses simples i eternes». Tot una definició de noucentisme.

Ferrà situa el punt més àlgid de la poesia catalana a les *Horacianes* de Costa i a *Cap al tard* d'Alcover. Aquests models són considerats ideals, en contraposició a l'avanç incontrolat, a parer seu, de la poesia catalana i, en conseqüència, intenta influir benèficament en aquesta perquè pensa que s'han extraviat allunyant-se de la poesia que es fa a Mallorca.

En altres camps de l'art, en canvi, el noucentisme ha triomfat a Catalunya, com a fruit del triomf polític d'aquest moviment, i el grup de Ferrà fa esforços perquè, a Mallorca, aquesta concepció artística rellevi el modernisme, sense les distàncies que, com hem vist, s'estableixen en el camp de la literatura.

El manifest té resposta a «La Revista» de Barcelona, que dirigeix Josep M. López-Picó, en forma d'article sense signar a la secció *Les revistes* i amb el mateix títol de *La nostra fe literaria*. Després d'una cita de l'article replicat, l'escrit comença de la següent manera:

«L'excessiva rotunditat espantada del comentarista mallorquí ens fa recordar les paraules de Joaquim Folguera dirigides a un amic nostre, també de Mallorca.

Deia Folguera:

“Mallorca hauria d'esser una illa de luxe; una illa per anar-hi a sojornar amb una amiga i fer vida de camp com en J.; o bé una colònia aclimatadora de valencians o bé una penitenciària de poetes dolents que amb un anyet de cales gentils, ametllers de Valldemossa i visions de Miramar quedarien com nous. Vosaltres arrai que la naturalesa us és la millor Atracció de forasters! segurament que els estrangers es pensen que En Gaudí us ha fet les coves d'Artà i Manacor”.

Creiem que les paraules transcrites són d'actualitat, perquè convé desvirtuar amb una mica d'ironia la preocupació massa enderiada i la serietat massa impenetrable del cronista planyivol.

Tot això sense deixar nosaltres també de fer la justícia que és deguda als noms de l'Aguiló, d'En Pons, d'En Costa i Llobera i d'En Joan Alcover».

Aquestes desavinences literàries entre el grup mallorquí i el català es mantindran i es manifestaran, tant en la correspondència entre Ferrà i els seus amics com en alguns articles periodístics, amb motiu de l'homenatge que es ret a Costa i Llobera a l'Ateneu barcelonès, en ocasió de la seva mort, i també del discurs de Joan Alcover als Jocs Florals de Girona del 1922.

El manifest és també contestat per l'altre grup que Ferrà criticava. L'avantguardista Joan Salvat-Papasseit escriu una rèplica a «La Publicitat» amb el títol de *La ploma d'Aristarc* i l'envia a Ferrà acompanyat d'una tarja postal del 27-VI-21 en la qual el tracta de «bon amic», li manifesta que Forteza li ha dit que Alanís era ell i li comenta: «Valgui aquesta resposta cordial que he publicada a La Publicitat el divendres» i s'acomiada dient-li: «I considereu-me sempre vostre i amic». L'article comença desviant les crítiques de Ferrà des de la literatura catalana cap a la ultraista castellana en la qual diu que hi ha el tramvia sense molles.²² Seguidament li diu que la literatura avantguardista catalana «no l'han feta els barroers que l'han feta els sensibles». I també li mostra la perfecció formal dels versos dels avantguardistes. Després es lamenta que Ferrà hagi confús l'ultraisme amb l'avanguardia catalana. Seguidament posa per defensa les pròpies obres dels avantguardistes i convida el seu impugnador a llegir-les i a aprendre d'ells, com ells aprenen dels altres. Senyala que aquesta tasca és difícil car cal fer una gimnàstica per la qual alguns no estan preparats. Accepta que s'acusi l'avanguardisme no d'abandonar la tradició sinó de posar els ulls en «l'avenir de Catalunya nostra».

No sabem si Ferrà li contestà personalment, a la revista no hi ha resposta directa a cap de les dues crítiques, però al nº 6 i 7 hi ha la traducció d'un article de Jan Topass sobre *Cubisme, futurisme, dadaisme* feta per l'amic de Ferrà J. F. Ràfols. Aquest article explica la manera de fer dels artistes cubistes, futuristes i dadaistes i al final proposa «observar i respectar llur esforç i evitar d'acantonar-se en velles habituds estètiques».

Per acabar aquest apartat volem parlar de l'article *En Bartomeu Barceló* signat M. F., suposam que Miquel Ferrà, que fa un elogi i dona uns consells al poeta sollerenc que podríem enquadrar en la línia de L'escola Mallorquina. Constata la influència francesa i la dels poetes catalans i mallorquins. Diu que Barceló sap «el que Baudelaire anomenava *le langage des fleurs et des choses muettes* qui li fan a cada punt subtils confidències». Elogia l'«ardenta sensibilitat d'adolescència», la seva finor de percepció i el fet que «hi ha molt vist directament i viscut amb els propis sentits». Li aconsella, finalment, que segueixi el poema *L'Art* de Gautier i l'exemple del mestre de mestres Costa i Llobera: «tan sobri, tan nítid, tan vertebrat dins el seu pur lirisme».

L'OPINIÓ DE JOAN ESTELRICH SOBRE LA TASCA DEL NACIONALISME

No podem deixar de comentar, per acabar, una sèrie de tres articles que, sota el títol genèric de *Cartes a Alanís*, Joan Estelrich adreça a Ferrà i que tenen un cert sentit programàtic perquè es troben a la primera pàgina dels nºs 3, 5 i 8. Tracten de l'actitud que han d'adoptar els intel·lectuals dins Mallorca si volen tenir alguna influència. Els articles es refereixen emfàticament a la intervenció política i la intervenció en les institucions. Estelrich insisteix que l'obra individual no té validesa si no es reflecteix en les institu-

²² Feia poc temps que J. L. Borges i altra gent havien signat a Mallorca el «Manifiesto del Ultra» definició de l'ultraisme castellà.

cions, ja que els homes passen i les institucions queden. És molt significatiu el que diu i, sobretot, a qui ho diu i hi podem entreveure la diferència existent aleshores entre els plantejaments estratègics d'Estelrich i els de Ferrà, que els durà a actuacions tan diverses en els anys posteriors.²³

A la primera carta, Estelrich recorda amb enyorança els temps passats, quan amb Ferrà volien canviar Mallorca per a trobar-s'hi a pler i dur-hi a terme una labor social, política, pedagògica i cultural, i es demana què en quedarà quan tots s'han armat o s'han tancat a una torre d'ivori. Diu que és arribat el moment de l'acció però tots s'han dispersat i es queixa, com Ferrà havia fet sempre, que a Mallorca imperin els motius econòmics i no hi hagi una societat que hagi respost a les seves demandes i als seus ideals. Xifra en trenta els amics ara dispersos o que constitueixen associacions rudimentàries i afirma que les lletres no són estimades a Mallorca, malgrat que hi hagi cinquanta escriptors, estadística en mà. Això passa per tot —matisa—, però a Mallorca s'agreuja a causa d'una pseudocultura forastera, estranya als seus gusts. A més —continua— a Mallorca hi falten segles de tradició intel·lectual i per això els mallorquins estan desnacionalitzats, no hi ha consciència col·lectiva ni gent que dirigeixi.

A la segona carta, titulada *Intervenció*, parla de la insignificança de Mallorca i exposa que els desigs del seu grup són superiors a la terra en què naixeren, per la qual cosa no poden fer una revista sinó, en tot cas, un almanac. El camí més eficaç —explica— és la participació, en nom de Mallorca, en les tasques extrainsulars. Dins Mallorca —continua dient—, rebien els atacs de tots però ara han pres posició, no poden gaudir de plaers intel·lectuals i ha arribat l'hora de l'acció i de la intervenció, la guerra és necessària. Per damunt tot, —constata— dominen els valors econòmics i no hi ha cap organisme autònom d'intel·ligència pura —«la finança i el Príncep es reparteixen el domini del país». És fa necessària —conclou— l'acció de l'intel·lectual.

Estelrich es demana per què, passats dos terços de segle i amb l'exemple del Principat, els mallorquins no han reeixit a intervenir políticament i socialment en la vida insular. Els seus antecessors —explica— no curaren crear institucions noves o dominar en les antigues i sòlides. No basta —diu— convèncer un individu ni constituir una elit immaculada. Continua exposant que de Marian Aguiló a ells han passat tres generacions, i entre ells hi ha hagut els homes de més vàlua, però els progressos de la idea han estat mínims perquè la gran massa no els acompanya. Calia —exposa— que, com a Barcelona, els actes es produïssin davant un públic major, malgrat fos més vulgar i plebeu, i la seva obra estètica o virtuosa s'infiltràs en l'activitat total del poble mitjançant institucions adequades. La causa de tots els mals —argumenta Estelrich— és la inhibició política, romandre al marge dels partits

23 Joan ESTELRICH, *Cartes a Alanís. Amor a les lletres?, Cartes a Alanís. Intervenció, Cartes a Alanís. El deure de les lletres*, «Correu de les lletres», núm. 3, 11-XII-20; núm. 5, 1-III-21 i núm. 8, 31-V-21, respectivament. Per a més informació vegeu Francesc LLADÓ, *Joan Estelrich i Miquel Ferrà: dos intel·lectuals compromesos*, dins *Miscel·lània Joan Estelrich*, Mallorca, 1997.

o dins els partits i inhibir-se del deure d'influir-hi. Com que «un individu, una comunitat són probadament insuficients» —conclou—, cal «intervenció, intervenció, intervenció», que vol dir «política, política, política. Política que és acció i, aprofitar-se de les ocasions, de totes les ocasions».

A la tercera carta, *El deure de les Lletres*, exposa que en un pla de superioritat cal fer política i, si hom fracassa, esperar noves ocasions. Argumenta que els individus són efimers, però un poble no pot desesperar-se i, a través de la nació, la vida terrenal dels mallorquins s'allarga grandiosament. El perill —adverteix— rau a adreçar-se a un públic massa universal, és a dir, cosmopolita, o a un públic de «pintoresquisme local». Hi ha d'haver —continua— una vinculació entre l'obra personal i l'ideal col·lectiu, les lletres han de servir a cada poble un ideal d'humanitat i cultura concretes. Per acabar, exposa que el perill és també el regionalisme localista o les torres d'ivori, una falta aquesta darrera que —opina— no es podrà atribuir mai als escriptors mallorquins, ja que si algú ha dit que a Mallorca només es feia literatura per a literats, s'ha equivocat totalment «i si els llibres dels autors mallorquins només han interessat als autors de fora Mallorca, als professionals d'aquí i a un nombre petitíssim de dilectants de les lletres caigui la culpa i el càstic sobre el nostre públic ignar, sobre la nostra societat estulta».

Hem volgut consignar aquestes cartes aquí perquè van adreçades a Ferrà, pel seu sentit programàtic i pel que puguin servir per analitzar, avui en dia, el nacionalisme mallorquí. Les coses han canviat molt poc en els quasi cent anys que han passat.

CONCLUSIONS

Podríem concloure que «El Correu de les Lletres» fou el primer exponent de l'«Escola Mallorquina» a nivell literari i artístic en general. Potser la idea ja apareix a «La Veu de Mallorca» en el sentit polític i nacionalista, però en el cas del «Correu de les Lletres» es tracta de la manifestació d'un grup de literats, encapçalats ideològicament per Ferrà, i amb el vist-i-plau de Joan Alcover. Constatam una certa consciència de grup literari que expressa per escrit, i en una publicació pròpia, el seu ideari estètic, enfront dels corrents de moda i de les tendències literàries imperants a Catalunya.

En segon lloc veim que, malgrat la poca durada de la revista, aquesta presenta un to combatiu i intenta protestar contra totes aquelles coses que no li agraden tant pel que fa a la destrucció del paisatge com a l'estructura de la ciutat, el modernisme, la guerra d'Àfrica, etc. Per altra part planteja en positiu la ideologia dels seus redactors i en especial la del seu director Miquel Ferrà i així propugna el noucentisme estètic, l'Escola Mallorquina, el nacionalisme, un cert plantejament polític i social, etc.

És curiós que a la revista no hi hagi cap article que faci referència a la defensa de la llengua que era un dels temes recurrents de Ferrà.

La revista, per altra banda, no estableix cap diferenciació generacional entre les persones que hi prenen part que són els qui han estat catalogats, no amb massa encert precisament, com a membres de la primera i la segona generació de l'Escola Mallorquina. Cal tenir en compte, també, que dema-

nen insistentment la col·laboració del modernista Gabriel Alomar i no demanen la de Miquel dels Sants Oliver perquè és a punt de morir.

Malgrat que la revista desapareix molt aviat, intenten la seva reparició el 1925 i, per altra banda, té una certa continuïtat en el seu almanac anual, que anys més tard assumirà tot el pes d'aquesta, davant la impossibilitat de sostenir una periodicitat més grossa que l'anual.

Hem vist, a través d'aquestes planes, que els problemes que tenia la minoria nacionalista conscient amb la societat i amb els polítics del moment eren, si fa no fa, els mateixos que ara: Enfrontar-se a un món regit pels interessos econòmics i de control del poder que destrueix el paisatge natural i urbà i que no té gens de cura per la seva pròpia identitat com a país.

La revista ens permet, per altre part, tenir un retrat molt clar de qui era i que pensava tant Miquel Ferrà com el grup que li feia costat.

Hem de destacar, finalment, el fet que la revista sollerica, suplement del «Sóller», dialogava i tenia respostes des de Catalunya i de la intel·lectualitat catalana més significativa com eren els noucentistes i els avantguardistes com Salvat-Papasseit i que els articles de la revista sollerica tenien resposta a publicacions del Principat de tant de renom com «La Revista» o de diaris catalans tan importants com «La Publicitat».

BIBLIOGRAFIA

AA. VV. *Miscel·lània Joan Estelrich*, Mallorca, 1997.

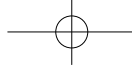
FERRÀ, Miquel, *Articles i assigs*, Editorial Moll, Mallorca, 1991.

FERRÀ, Miquel, *El doctor Zero i jo*, Pub. Abadía de Montserrat, Barcelona, 1992.

GAYÀ I SITJAR, Miquel, *Epistolari de Miquel Ferrà a Maria Antònia Salvà*, Moll, Mallorca, 1998.

GAYÀ I SITJAR, Miquel, *Epistolari de Maria Antònia Salvà a Miquel Ferrà*, Moll, Mallorca, 2006.

LLADÓ, Francesc, *Joan Estelrich i Miquel Ferrà: dos intel·lectuals compromesos*, dins *Miscel·lània Joan Estelrich*, Mallorca, 1997.

Jornades d'Estudis Locals

Miquel Ferrà i Juan director del «Correu de les lletres»

Portada del n.º 2 del «Correu de les lletres»

